पुनर्वत्सः काण्वः। मरुतः। गायत्री

प्र यद्व॑स्त्रि॒ष्टुभ॒मिषं॒ मरु॑तो॒ विप्रो॒ अक्ष॑रत्। वि पर्व॑तेषु राजथ॥ ८.००७.०१

त्रिष्टुभम्- त्रिष्टुप्छन्दस्कम्। इषम्- काम्यं मन्त्रम्। विप्रः- मेधावी। वः- युष्मभ्यम्। प्र- प्रकर्षेण। अक्षरत्- ससर्ज। मरुतः- हे वाताः प्राणविशेषा वा। पर्वतेषु- मेघेषु मेघोपलक्षितजडशरीरेषु वा। वि राजथ- विराजध्वे ॥१॥

यद॒ङ्ग त॑विषीयवो॒ यामं॑ शुभ्रा॒ अचि॑ध्वम्। नि पर्व॑ता अहासत॥ ८.००७.०२

तविषीयवः- हे शक्तिमन्तः। शुभ्राः- शुक्लाः। यत्- यदा। यामम्- मार्गम्। अचिध्वम्- सङ्गतं कुरुथ। तदा। पर्वताः- गिरयो मेघा वा। नि अहासत- नितरां स्वस्थानात् प्रचलन्ति ॥२॥

उदी॑रयन्त वा॒युभि॑र्वा॒श्रासः॒ पृश्नि॑मातरः। धु॒क्षन्त॑ पि॒प्युषी॒मिष॑म्॥ ८.००७.०३

वायुभिः- मरुद्भिः प्राणविशेषैः। वाश्रासः पृश्निमातरः- गावश्चिद्रश्मयः। उदीरयन्त- शब्दं तदुपलक्षितमन्त्रानुद्गमयन्ति। पिप्युषीम्- वर्धयित्रीम्। इषम्- सदेषणाम्। धुक्षन्त- दुहन्ति ॥३॥

वप॑न्ति म॒रुतो॒ मिहं॒ प्र वे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। यद्यामं॒ यान्ति॑ वा॒युभिः॑॥ ८.००७.०४

वायुभिः- साधारणवातैः साधारणप्राणैः। यत्- यदा। यामम्- मार्गे। यान्ति- गच्छन्ति तदा। मरुतः- विशेषवाता विशेषप्राणा वा। मिहम्- अपां वृष्टिं मूलशक्तिधाराणां वा वृष्टिम्। वपन्ति- विक्षिपन्ति। पर्वतान्- मेघान् जडप्रतीकान्। प्र- प्रकर्षेण। वेपयन्ति- कम्पयन्ति ॥४॥

नि यद्यामा॑य वो गि॒रिर्नि सिन्ध॑वो॒ विध॑र्मणे। म॒हे शुष्मा॑य येमि॒रे॥ ८.००७.०५

वः- युष्माकम्। यामाय- गमनाय। विधर्मणे- विशेषधर्मवते। महे- महते। शुष्माय- बलाय। गिरिः- मेघस्तदुपलक्षितशरीरम्। सिन्धवः- आपस्तदुपलक्षितमूलशक्तिधाराः। नि येमिरे- नियम्यन्ते। ॥५॥

युष्माँ उ नक्तमूतये युष्मान्दिवा हवामहे। युष्मान्प्रयत्यध्वरे॥ ८.००७.०६

युष्मान्- वः। ऊतये- रक्षायै। दिवा नक्तम्- अहोरात्रम्। प्रयत्यध्वरे- नियतयज्ञे। हवामहे- आह्वयामः ॥६ ॥

उदु त्ये अरुणप्सवश्चित्रा यामेभिरीरते। वाश्रा अधि ष्णुना दिवः॥ ८.००७.०७

अरुणप्सवः- अरुणवर्णाः। चित्राः- अद्भुताः। त्ये- ते। वाश्रः- शब्दकारिणो मरुतः। दिवः स्नुना अधि- नभसि। यामेभिः- गतिभिः। उत् ईरते- उद्गच्छन्ति ॥७ ॥

सृजन्ति रश्मिमोजसा पन्थां सूर्याय यातवे। ते भानुभिर्वि तस्थिरे॥ ८.००७.०८

ओजसा- तेजसा। रश्मिम्- किरणम्। सृजन्ति। सूर्याय। यातवे- गन्तुम्। पन्थाम्- मार्गम्। सृजन्ति। ते- अमी मरुतः। भानुभिः- सूर्यरश्मिभिः। वि तस्थिरे- विशेषेण तस्थुः ॥८ ॥

इमां मे मरुतो गिरमिमं स्तोममृभुक्षणः। इमं मे वनता हवम्॥ ८.००७.०९

इमाम्- एताम्। गिरम्- वाचम्। इमम्- एतम्। स्तोमम्- मन्त्रम्। मे- मदीयम्। इमम्- एतत्। हवम्- आह्वानम्। मरुतः- वाताः प्राणविशेषाः। ऋभुक्षणः- तेजस्विनः। वनत- सम्भजत ॥९ ॥

त्रीणि सरांसि पृश्नयो दुदुह्रे वज्रिणे मधु। उत्सं कवन्धमुद्रिणम्॥ ८.००७.१०

पृश्नयः- धेनवः। चिद्रश्मय इत्याध्यात्मिके। वज्रिणे- इन्द्राय। उत्साहदैवताय। त्रीणि सरांसि- भूर्भुवःसुवरुपलक्षितत्रीन् सरोवरान्। उत्सम्- स्रवन्तम्। उद्रिणम्- जीवोदकवन्तम्। कवन्धम्- जीवोदकमयम्। मधु- रसम्। दुदुह्रे- दुहन्ति ॥१० ॥

मरुतो यद्ध वो दिवः सुम्नायन्तो हवामहे। आ तू न उप गन्तन॥ ८.००७.११

मरुतः। वः- युष्मान्। दिवः- नभसश्चित्ताकाशात्। सुम्नायन्तः- सुखकामाः। हवामहे- आह्वयामः। नः- अस्मान्। आ उप गन्तन- आगच्छत ॥११ ॥

यूयं हि ष्ठा सुदानवो रुद्रा ऋभुक्षणो दमे । उत प्रचेतसो मदे॥ ८.००७.१२

यूयम्। हि- खलु। सुदानवः- शोभनदातारः। स्थ- भवथ। रुद्राः- रुद्रजाः। ऋभुक्षणः- उरु भासमानाः। दमे- सदने। मदे- रसे। प्रचेतसः- प्रकर्षचेतनवन्तः ॥१२॥

आ नो॑ र॒यिं म॑द॒च्युतं॑ पु॒रु॒क्षुं वि॒श्वधा॑यसम्।इय॑र्ता मरुतो दि॒वः॥ ८.००७.१३

मदच्युतम्- रसस्त्रावकम्। पुरुक्षुम्- बहुशरणम्। विश्वधायसम्- सर्वधारकम्। रयिम्- दानयोग्यधनम्। मरुतः। दिवः- नभसः। नः- अस्मान् प्रति। आ इयर्त- आगमयत ॥१३॥

अधी॑व॒ यद्गि॑री॒णां यामं॑ शुभ्रा॒ अचि॑ध्वम्।सु॒वा॒नैर्म॑न्दध्व॒ इन्दु॑भिः॥ ८.००७.१४

अधीव- उपरि। गिरीणाम्- मेघानाम्। शुभ्राः- हे शुक्लाः। यामम्- मार्गम्। अचिध्वम्- सङ्गतं कुरुत। सुवानैः- निष्पन्नैः। इन्दुभिः- क्लेदनशीलैर्हृदयस्पर्शिभी रसैः। मन्दध्वै- मादयत ॥१४॥

ए॒ताव॑तश्चिदेषां सु॒म्नं भि॑क्षेत॒ मर्त्यः॑।अदा॑भ्यस्य॒ मन्म॑भिः॥ ८.००७.१५

मन्मभिः- मननैः। एषाम्- एतेषां मरुताम्। अस्य- एतस्य। अदाभ्यस्य- अहिंस्यस्य। एतावतः- एतादृशस्य सङ्घस्य। सुम्नम्- आनन्दम्। मर्त्यः- मनुष्यः। भिक्षेत- याचते ॥१५॥

ये द्र॒प्सा इ॑व॒ रोद॑सी॒ धम॒न्त्यनु॑ वृ॒ष्टिभिः॑।उत्सं॑ दु॒हन्तो॒ अक्षि॑तम्॥ ८.००७.१६

अक्षितम्- अक्षीणम्। उत्सम्- उदकम्। दुहन्तः। ये। द्रप्सा इव- सरणशीलाः। वृष्टिभिः। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। अनु धमन्ति- अनुगच्छन्ति ॥१६॥

उदु॑ स्वा॒नेभि॑रीरत॒ उद्रथै॑रु॒दु वा॒युभिः॑।उत्स्तोमैः॒ पृश्नि॑मातरः॥ ८.००७.१७

पृश्निमातरः- अन्तरिक्षजाः। स्तोमैः- मन्त्रैः। वायुभिः- वायुवेगैः। रथैः- स्वरंहणैः। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। स्वानेभिः- स्वनैः। उत् ईरते- उद्गच्छन्ति ॥१७॥

येना॑व तु॒र्वशं॒ यदुं॒ येन॒ कण्वं॑ धन॒स्पृत॑म्।रा॒ये सु तस्य॑ धीमहि॥ ८.००७.१८

येन। तुर्वशम्- त्वरमाणम्। यदुम्- याज्ञिकम्। यजते इति यदुरिति शब्दकल्पद्रुमे। नियतं वा। यम उपरमे। धनस्पृतम्- सम्पत्कामम्। कण्वम्- मन्त्रविदम्। आव- रक्षितवन्तः। तस्य- तं मरुद्गणम्। राये- दानयोग्यसम्पदे। सु- सुष्ठु। धीमहि- ध्यायामः ॥१८॥

इमा उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिषः। वर्धान्काण्वस्य मन्मभिः॥ ८.००७.१९

इमाः- एताः। पिप्युषीः- वर्धयित्र्यः। इषः- सदेषणाः। घृतम्- उदकम्। न- इव स्थिताः। वः- यूयम्। काण्वस्य- मन्त्रविदः। मन्मभिः- मननैः। सुदानवः- शोभनदातारः। वर्धान्- वर्धयन्तु ॥१९॥

क्व नूनं सुदानवो मदथा वृक्तबर्हिषः। ब्रह्मा को वः सपर्यति॥ ८.००७.२०

क्व- कुत्र। सुदानवः- शोभनदाना यूयम्। वृक्तबर्हिषः- कस्याहिंसकस्य। यज्ञे। मदथ- तुष्यथ। कः। ब्रह्मा- ब्राह्मणः। वः- युष्मान्। सपर्यति- परिचरति ॥२०॥

नहि ष्म यद्ध वः पुरा स्तोमेभिर्वृक्तबर्हिषः। शर्धाँ ऋतस्य जिन्वथ॥ ८.००७.२१

पुरा। वः- युष्माकम्। नहि- न। मरुतो वशीभूताः। इदानीं तु। वृक्तबर्हिषः- वर्जितहिंसाः। ऋतस्य- सत्यस्य मरुद्गणस्य। शर्धान्- बलानि। जिन्वथ- प्रीणयथ ॥२१॥

समु त्ये महतीरपः सं क्षोणी समु सूर्यम्। सं वज्रं पर्वशो दधुः॥ ८.००७.२२

त्ये- ते। महतीः। अपः। क्षोणी- द्यावापृथिव्यौ। सूर्यं- सवितारम्। वज्रम्। पर्वशः- पर्वणि पर्वणि। सम्- सम्यक्। दधुः- धारयन्ति ॥२२॥

वि वृत्रं पर्वशो ययुर्वि पर्वताँ अराजिनः। चक्राणा वृष्णि पौंस्यम्॥ ८.००७.२३

वृष्णि- वर्षकम्। पौंस्यम्- पौरुषम्। चक्राणाः- कुर्वन्तः। पर्वशः- पर्वणि पर्वणि। वृत्रम्- आवरणम्। पर्वतान्- जडप्रतीकमेघान्। वि ययुः- विशेषेण भेत्तुं गच्छन्ति ॥२३॥

अनु त्रितस्य युध्यतः शुष्ममावन्नुत क्रतुम्। अन्विन्द्रं वृत्रतूर्ये॥ ८.००७.२४

वृत्रतूर्ये- आवरणनाशने। इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम्। अनु- अनुसृत्य। युध्यतः। त्रितस्य- भूर्भुवःसुवरुपलक्षितान्नप्राणमनस्कस्योपासकस्य। शुष्मम्- आवरणशोषकं बलम्। अनु आवन्- अरक्षन्॥२४॥

विद्युद्धस्ता अभिद्यवः शिप्राः शीर्षन्हिरण्ययीः। शुभ्रा व्यञ्जत श्रिये॥ ८.००७.२५

विद्युद्धस्ताः- वज्रपाणयः। शुभ्राः- शुक्लाः। अभिद्यवः- अभितो दीप्ताः। शीर्षन्- शिरःसु। हिरण्ययीः- स्वर्णमयानि। शिप्राः- शिरस्त्राणानि। श्रिये- शोभार्थम्। व्यञ्जत- व्यञ्जयन्ति॥२५॥

उशना यत्परावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन। द्यौर्न चक्रदद्भिया॥ ८.००७.२६

उशनाः- कामयमानाः। परावतः- दूरतः। उक्ष्णः- मेघस्य। रन्ध्रम्। अयातन- वर्षणार्थमगच्छन्। द्यौः- नभः। भिया- भीत्या। न- इव। चक्रदत्- अक्रन्दत्॥२६॥

आ नो मखस्य दावनेऽश्वैर्हिरण्यपाणिभिः। देवास उप गन्तन॥ ८.००७.२७

मखस्य- यज्ञस्य। दावने- दाने। हिरण्यपाणिभिः- सुवर्णयुक्तभुजैः। अश्वैः- जिज्ञासान्वेषणप्रतीकपृषदश्वैः। देवासः- मरुतः। नः- अस्मान्। आ उप गन्तन- आगच्छत॥२७॥

यदेषां पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितः। यान्ति शुभ्रा रिणन्नपः॥ ८.००७.२८

यत्- यदा। एषाम्- एतेषाम्। पृषती- मृगी। प्रष्टिः- क्षिप्रगामी। रोहितः- लोहितो मृगश्च। रथे- रंहणप्रतीके वाहने। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। वहति। तदा। शुभ्राः- शुक्ला मरुतः। यान्ति- आगच्छन्ति। अपः- जीवोदकानि च। रिणन्- सरन्ति। पृषती जिज्ञासान्वेषणप्रतीकभूता। सैव प्राणविशेषभूतमरुद्रथवाहिनी॥२८॥

सुषोमे शर्यणावत्यार्जीके पस्त्यावति। ययुर्निचक्रया नरः॥ ८.००७.२९

सुषोमे- शोभनरसोपेते। आर्जीके- ऋजुभावयुक्ते। पस्त्यावति- प्रपदनशीले। शर्यणावति- अन्तरिक्षे प्राणमयकोशे। नरः- नेतारः। निचक्रया- नीचीनचक्रेण रथेन। ययुः- गच्छन्ति ॥२९॥

कुदा गच्छाथ मरुत इत्था विप्रं हवमानम्। मार्डीकेभिर्नाधमानम्॥ ८.००७.३०

मरुतः- हे प्राणविशेषाः। इत्था- इत्थम्। नाधमानम्- याचन्तम्। हवमानम्- आह्वातारम्। विप्रम्- मेधाविनम्। मार्डीकेभिः- आनन्दकरैः सद्भावनैः। कदा। गच्छाथ- अभिगच्छथ ॥३०॥

कद्ध नूनं कधप्रियो यदिन्द्रमजहातन। को वः सखित्व ओहते॥ ८.००७.३१

कधप्रियः- हे वाक्यप्रबन्धप्रियाः। कथ वाक्यप्रबन्धे। इन्द्रम्। अजहातन- तत्यजुरिति। कत्- कदा जातम्। कदापि न जातमिति भावः। कः। वः- युष्माकम्। सखित्वे- मैत्र्याम्। ओहते- वहते ॥३१॥

सहो षु णो वज्रहस्तैः कण्वासो अग्निं मरुद्भिः। स्तुषे हिरण्यवाशीभिः॥ ८.००७.३२

वज्रहस्तैः- वज्रपाणिभिः। हिरण्यवाशीभिः- सुवर्णमयतक्षणसाधनयुक्तैः। मरुद्भिः- प्राणाधिदैवतैः। सह। नः- अस्माकम्। अग्निम्- सर्वभूतहितक्रतुं पावकम्। कण्वासः- हे मन्त्रविदः। सु- सुष्ठु। स्तुषे- स्तुध्वम् ॥३२॥

ओ षु वृष्णः प्रयज्यूना नव्यसे सुविताय। ववृत्यां चित्रवाजान्॥ ८.००७.३३

वृष्णः- वर्षकान्। प्रयज्यून्- प्रकर्षेण पूज्यान्। चित्रवाजान्- विचित्रगतीन् मरुतः। नव्यसे- अभिनवाय। सुविताय- सुखाय। सु- सुष्ठु। आ ववृत्याम्- आवर्तयामि ॥३३॥

गिरयश्चिन्नि जिहते पर्शानासो मन्यमानाः। पर्वताश्चिन्नि येमिरे॥ ८.००७.३४

पर्शानासः- युष्माभिः स्पृष्टाः। मन्यमानाः- अभिमन्यमानाः। गिरयः- मेघा जडप्रतीकाः। चित्- अपि। नि- नितराम्। जिहते- सरन्ति। पर्वताः- मेघाः। नि येमिरे- नियम्यन्ते। ॥३४॥

आक्ष्णयावानो वहन्त्यन्तरिक्षेण पततः। धातारः स्तुवते वयः॥ ८.००७.३५

स्तुवते- स्तोत्रे। वयः- अन्नम्। धातारः- यच्छन्तः।अक्षणयावानः- चक्षुरुपलक्षितज्योतिर्वेगा पृषदश्वाः। अन्तरिक्षेण पततो मरुतः। आ वहन्ति। ॥३५॥

अ॒ग्निर्हि जानि॑ पू॒र्व्यश्छन्दो॒ न सूरो॑ अ॒र्चिषा॑। ते भा॒नुभि॒र्वि त॑स्थिरे॥ ८.००७.३६

छन्दः- सङ्कल्पात्मकः। पूर्व्यः- पुराणः। अग्निः- पावकः। अर्चिषा- स्वभासा। सूरः- सूर्यः। न- इव। हि- खलु। जानि- जातः। ते- अमी मरुतः। भानुभिः- रश्मिभिः। वि- विशेषेण। तस्थिरे- तस्थुः ॥३६॥